

ВИСНОВОК

щодо наукової новизни, теоретичного та практичного значення результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 – «Економіка» Борблік Карини Едуардівни на тему «Формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України»

Актуальність дисертаційної роботи та її зв'язок з планами наукових робіт. Сучасний стан розвитку туризму дозволяє визначати ринок туристичних послуг як один з тих, що розвиваються найбільш динамічно, забезпечуючи при цьому значний приріст великої кількості робочих місць, стимулювання розвитку середнього та малого підприємництва в обслуговуючих галузях економіки, приплив іноземних інвестицій. Ринок туристичних послуг України вносить певний вклад в формування внутрішнього валового продукту (ВВП), покращення платіжного балансу, гарантує привабливу дохідність капіталів та значний рівень ліквідності інвестицій. Однак у той же самий час він впливає на становище таких факторів розвитку, як навколишнє середовище, національна самобутність та культурно-історична спадщина. У цьому контексті стає очевидним необхідність його подальшого розвитку на засадах сталості.

Статистичні дані за останні роки (2015-2019 рр.) свідчать про наявність позитивної динаміки базових показників розвитку ринку туристичних послуг України. Збільшилися обсяги як в'їзного, так і виїзного туристичних потоків. Проте існуючий потенціал розвитку на сьогодні в країні використовується малоефективно. В таких умовах формування стратегії сталого розвитку національного ринку туристичних послуг є одним з найбільш актуальних механізмів, що дозволять підвищити ефективність використання наявного туристичного потенціалу. Удосконалення стратегічного управління сталим розвитком та просуванням ринку туристичних послуг України на міжнародній арені є одним з пріоритетних завдань державної політики в економічній сфері.

Враховуючи вищезазначене особливої актуальності та значущості набуває обрана тема дисертаційної роботи, визначені завдання та досягнені результати. Особливої уваги заслуговують запропоновані концептуальні засади формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України, розроблений кількісний інструментарій оцінки ефективності запровадження стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України, сформований науково-методичний підхід щодо аналізу діяльності регіональних ринків туристичних послуг України.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, а саме: *науково-дослідної роботи на замовлення МОН України – «Формування інфраструктури конкурентних переваг України: концептуальні засади та стратегічні моделі (на прикладі Донецького*

економічного регіону)» (номер державної реєстрації 0119U100824, 2019-2021 рр.); науково-дослідної роботи за держбюджетною тематикою – «Компаративний аналіз регіональних ринків туристичних послуг» (номер державної реєстрації 0117U004051, 2017-2020 рр.); відповідно до плану науково-дослідних робіт ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», а саме науково-дослідної роботи за держбюджетною тематикою – «Стратегія інноваційного оновлення економіки України в сучасних умовах» (номер державної реєстрації 0119U103238, 2019-2020 рр.).

Головна наукова ідея роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних основ дослідження ринку туристичних послуг України та обґрунтування механізмів формування та реалізації стратегії його сталого розвитку.

Новизна наукових положень і результатів, отриманих претендентом особисто і представлених до захисту, полягає в наступному:

удосконалено:

- науково-методичний підхід до оцінки стану розвитку ринку туристичних послуг України, який передбачає застосування трьох етапів: аналіз інтенсивності та тенденцій розвитку туристопотоку; аналіз показників діяльності колективних засобів з розміщення туристів; дослідження потоків надходжень і витрат, пов'язаних з туризмом. Запропонований підхід дозволив встановити загальні тенденції та особливості розвитку ринку туристичних послуг України, обґрунтувати просторову нерівномірність та визначити рівень асиметрії розвитку регіональних ринків туристичних послуг України;

- стратегію сталого розвитку ринку туристичних послуг України, що на відміну від поширених базується на основних завданнях, принципах та напрямках стратегічного позиціонування, окреслює характер взаємодії суб'єктів ринкових відносин, враховує рівні та напрями її реалізації, передбачає індикатори ефективності та елементи системи контролю за її впровадженням. Реалізація запропонованої стратегії забезпечується застосуванням відповідного механізму, що враховує правові, економічні, соціальні, технічні та інформаційні напрями. Застосування запропонованої стратегії та механізму її реалізації дозволяє підвищити якість стратегічного управління ринком туристичних послуг України та забезпечити умови його перманентного розвитку;

- алгоритм моделювання розвитку ринку туристичних послуг України в умовах сталого розвитку, який на відміну від існуючого включає 4 етапи: визначення факторів впливу на розвиток ринку, моделювання залежності розвитку ринку від встановлених факторів, прогнозування показників та виявлення тенденцій розвитку ринку, аналіз динаміки змін ринку туристичних послуг України та її співвідношення із наявністю умов для сталого розвитку, що дозволить встановити напрями подальшого розвитку, які мають найбільш високий потенціал ефективності з урахування існуючих умов ринку;

- механізм забезпечення сталого розвитку ринку туристичних послуг, який відрізняється від існуючого наявністю наступних складових, а саме: екологічної, організаційної, фінансової, соціальної, правової, економічної, інформаційної, що дасть можливість прогнозувати розробку та успішну реалізацію комплексу заходів, які ґрунтуються на результатах діагностики та плануванні розвитку галузі із врахуванням визначених складових механізму;

- концептуальну модель формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України, яка, на відміну від наявних, ґрунтується на комплексі конститутивних складових (мета, об'єкт, предмет, принципи), передбачає постановку цілей відповідно до ієрархії рівнів управління (стратегічний, тактичний, оперативний) та застосування відповідного інструментарію, а також спирається на алгоритм визначення засад сталого розвитку ринку туристичних послуг, що складається з трьох етапів. Запропонована модель забезпечує структуровану черговість дій з формування ефективної стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України, що дозволить підвищити якість стратегічного планування та збільшити ефективність її реалізації.

набули подальшого розвитку:

- теоретико-методичні основи дослідження особливостей сталого розвитку, які на відміну від існуючих, передбачають їх оцінку з точки зору комплексного (певна єдність соціально-економічних, політичних та екологічних процесів розвитку людства, направлених на гармонізацію відносин «людина-природа»), відтворювально-еволюційного (постійне поновлення принципів соціально-економічного розвитку для задоволення потреб людства в єдності з оптимальним природокористуванням), інтеграційного (посилення взаємозв'язків між потребами людства та природи, їх поглиблення та гармонізація) та функціонального (мета концепції – забезпечення збалансованого відтворення соціального, виробничого та екологічного потенціалу країн світу) підходів; виділення викликів, що гальмують розвиток (політичні, культурні, економічні, техногенні) та інструментів, що його забезпечують (міжнародне співробітництво, розвиток регіонів та інші), що дозволяє підвищити якість стратегічного планування розвитку ринку туристичних послуг;

° - поняття «сталий розвиток ринку туристичних послуг», що, на відміну від існуючих, розглядається як динамічний процес перетворення відносин між суб'єктами різного рівня щодо купівлі-продажу у грошовій формі певного матеріального чи нематеріального блага в сфері туризму, що засноване на принципах свободи вибору, рівності та відповідальності з урахуванням обмеженості регенеративної здатності туристичних екосистем та забезпечення збереження їх природно-ресурсного потенціалу та нівелювання екологічних збитків. Це дозволить підвищити раціональність вибору напрямів удосконалення розвитку ринку туристичних послуг на засадах сталості.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів, висновків та рекомендацій забезпечено використанням відповідної методичної та інформаційної бази. Інформаційною основою дослідження є офіційні дані міжнародних організацій (Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Світової організації торгівлі (СОТ), Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), Всесвітньої ради з туризму та подорожей, Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) та ін.), статистичних відомств і центральних органів влади України, нормативно-правові акти та міжнародні договори України, матеріали наукових періодичних видань, Інтернет-ресурси.

Дослідження ґрунтується на діалектичному методі пізнання та системному підході. Основні наукові результати дисертації одержано з використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме: теоретичного узагальнення, індукції та дедукції (для аналізу понятійно-категоріального апарату дослідження сталого розвитку ринку туристичних послуг); системного аналізу та синтезу (для встановлення принципів, інструментів і особливостей механізму забезпечення сталого розвитку ринку туристичних послуг); наукової абстракції (для розробки теоретико-методичних основ моделювання розвитку ринку туристичних послуг України в умовах сталого розвитку); аналогії (для розробки алгоритмів формування та реалізації стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України), а також спеціальні методи аналізу: абстрактно-логічного та статистичного (для обґрунтування тенденцій розвитку ринку туристичних послуг України, в т.ч. регіональних ринків туристичних послуг); економіко-математичного (для розробки індикаторів оцінки ефективності стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України); інституціонально-компаративного (для формування базових положень стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України), кластерного аналізу (для групування регіонів України в залежності від ступеню розвитку туристичної галузі).

Отримані наукові результати також використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського МОН України при розробці навчально-методичного забезпечення і викладанні дисциплін «Ринок туристичних послуг», «Туроперейтинг» і при виконання дипломних робіт здобувачів вищої освіти. (довідка № 01.01-18/27 від 04.05.2020 р.).

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці теоретико-методичних положень, висновків та рекомендацій щодо розвитку ринку туристичних послуг України та удосконалення механізмів формування та реалізації стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України.

Найбільш суттєве практичне значення мають наступні результати дослідження: методологія формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг, індикатори оцінки ефективності реалізації стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг, основні принципи реалізації стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг, механізм забезпечення

сталого розвитку ринку туристичних послуг, методичний підхід до аналізу діяльності регіональних ринків туристичних послуг.

Рекомендації та пропозиції, викладені у дисертації, впроваджено у практичну діяльність ТОВ «Туристична фірма «Лемпі» (довідка № 12/17 від 17.12.2019), Турагенція TRAVEL POINT (довідка № 12 від 05.03.2020), ТОВ «Красін Тур» (довідка від 18.05.2020).

Особиста участь автора в одержанні наукових результатів, які викладено в дисертації. Усі результати дослідження, які відображено у дисертаційній роботі, отримані здобувачем самостійно й відбивають авторський підхід до вирішення завдання щодо поглиблення теоретико-методичних основ дослідження ринку туристичних послуг України та визначення пріоритетних засад його подальшого розвитку на засадах сталості, а також розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування та реалізації стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України для забезпечення ефективного використання природно-ресурсного потенціалу країни. Отримані висновки та результати дослідження знайшли відображення у наукових публікаціях автора.

Повнота викладу результатів дисертації в публікаціях і особистий внесок автора. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й отримали схвалення на 11 конференціях: «Принципи забезпечення розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища» (м. Одеса, 2017 р.); «Якість продукції як передумова підвищення ефективності економіки» (м. Київ, 2017 р.); «Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства» (м. Краків, Польща, 2017 р.); «Оцінка тенденцій та перспективних напрямків розвитку економіки» (м. Дніпро, 2018 р.); «Економіка та суспільство: сучасні вектори розвитку» (м. Лейпциг, Німеччина, 2018 р.); «Антикризове управління: держава, регіон, підприємство» (м. Ле-Ман, Франція, 2018 р.); «Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності» (м. Миколаїв, 2019 р.); «Інтеграція бізнес-структур: стратегії та технології» (м. Тбілісі, Грузія, 2019 р.); «Стратегічно-інноваційний розвиток суб'єктів економічної системи в умовах глобалізації» (м. Кременчук, 2019 р.); «Сталий розвиток України, проблеми та шляхи їх подолання» (м. Маріуполь, 2019 р.); «Фактори впливу на ефективність механізму забезпечення сталого розвитку ринку туристичних послуг» (м. Маріуполь, 2020 р.).

Основні положення роботи опубліковані автором у 24 публікаціях (загальним обсягом 12,4 д.а., з яких особисто автору належить 11,6 д.а.), серед яких 2 статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 10 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 11 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних конференціях, 1 розділ колективної монографії.

Головні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

Монографії

Борблік К.Е. Теоретичні засади дослідження сталого розвитку туризму. *Стратегічні імперативи стійкого розвитку туризму в країнах ЄС: впровадження досвіду для України*: монографія / наук. ред. Г.О. Горіна. Кривий Ріг: ФОП Чернявський Д.О., 2020. Розд. 1. С. 6-14

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

1) Борблік К. Е. Зміст, принципи та детермінанти забезпечення сталого розвитку. *Economic and law paradigm of modern society*. 2019. Випуск 1. С. 1-8.¹

2) Борблік К. Е. Моделювання ринку туристичних послуг України в умовах сталого розвитку. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2019. Вип. 9 (49). С. 10-16.²

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

1) Борблік К.Е., Колодяжна І.В. Інноваційний розвиток ринку туристичних послуг. *Економіка та суспільство*: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 13. С. 513-517. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/84.pdf (дата звернення: 29.06.2020).³

2) Борблік К. Е. Теоретичні засади дослідження функціонування ринку туристичних послуг. *Глобальні та національні проблеми економіки*: електрон. наук. фахове вид. 2018. Випуск 22. С. 142-145 URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/28.pdf> (дата звернення: 29.06.2020).⁴

3) Борблік К. Е., Корнілова О. В. Особливості розвитку туризму в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*: електрон. наук. фахове вид. 2018. Випуск 9. С. 12-16 URL: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/25259/p12-16.pdf?sequence=1> (дата звернення: 29.06.2020).⁵

4) Борблік К. Е. Генезис понятійно-категоріального апарату дослідження сталого розвитку ринку туристичних послуг України *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. Вип. 3 (61). С. 23-29.⁶

¹ Міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, DOI, DOAJ

² Міжнародні наукометричні бази: РИНЦ, ISI, ResearchBib, (Impact Factor) IndexCopernicus

³ Міжнародні наукометричні бази: IndexCopernicus

⁴ Міжнародні наукометричні бази: IndexCopernicus

⁵ Міжнародні наукометричні бази: IndexCopernicus

⁶ Міжнародні наукометричні бази: IndexCopernicus

5) Борблік К. Е. Сталий розвиток ринку туристичних послуг: сутність, цілі та особливості. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 1 (69). С. 65-73.⁷

6) Горіна. Г.О., Борблік К. Е. Механізм забезпечення сталого розвитку ринку туристичних послуг. *Торгівля та ринок України*. 2019 № 1(45). С. 137-147.⁸

7) Борблік К.Е. Аналіз діяльності регіональних ринків туристичних послуг України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2019. № 4. С. 87-95⁹

8) Борблік К.Е., Горіна. Г.О. Механізми реалізації стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*. 2019. Вип. 2. С. 75-83.¹⁰

9) Борблік К.Е. Передумови формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України. *Вісник ПДТУ*. 2019. Вип. 9. С. 34-41.¹¹

10) Борблік К.Е. Стан та тенденції розвитку ринку туристичних послуг України. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 10. С. 25-30.¹²

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1) Борблік К.Е. Стратегічне управління розвитком ринку туристичних послуг України. *Принципи забезпечення розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища*: електрон. вид. 2017. Ч. 1. С. 44-47.

2) Борблік К.Е. Формирование стратегии устойчивого развития производительных сил региональной экономики Украины. *Якість продукції як передумова підвищення ефективності економіки*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 4 лист. 2017 р.). Київ, 2017. С. 83-87.

3) Борблік К. Е. Стратегічні орієнтири розвитку сфери туризму України в сучасних умовах. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*: матеріали доповідей VIII міжнародної наук.-практ. конф. (Краків, 29 лист. 2017 р.). Краків, 2017. С. 26-27.

4) Борблік К. Е. Організаційно-економічне обґрунтування системи управління інноваційним розвитком туризму. *Оцінка тенденцій та перспективних напрямків розвитку економіки*: матеріали доповіді міжнародної наук.-практ. конф. (Дніпро, 14 квітня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 28-30.

5) Борблік К. Е. Реалії та перспективи впливу сталого розвитку на ринок туристичних послуг України. *Економіка та суспільство: сучасні вектори*

⁷ Міжнародні наукометричні бази: IndexCopernicus, Google Scholar, DOI, Eurasian Scientific Journal Index

⁸ Міжнародні наукометричні бази: GoogleScholar, ResearchBib, Scientific Indexing Services.

⁹ Міжнародні наукометричні бази: IndexCopernicus

¹⁰ Міжнародні наукометричні бази: GoogleScholar, ResearchBib, Scientific Indexing Services.

¹¹ Міжнародні наукометричні бази: GoogleScholar, ResearchBib, Scientific Indexing Services.

¹² Міжнародні наукометричні бази: GoogleScholar, ResearchBib, Scientific Indexing Services.

розвитку: матеріали доповідей II міжнародної наук. конф. (Лейпциг, 27 квітня 2018р.). Лейпциг, 2018. С. 34-37.

6) Борблік К. Е. Проблематика дослідження сталого розвитку ринку туристичних послуг України. *Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise: proceedings of the II international scientific conf. (Le Mans, November 23th, 2018 y.)*. Le Mans, 2018. Pt. 1. P. 38-41.

7) Борблік К. Е. Зміст та детермінанти забезпечення сталого розвитку. *Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності*: матеріали доповіді для участі у IV всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (Миколаїв, 02 березня 2019 р.). Миколаїв, 2019. С. 5-9.

8) Борблік К. Е. Принципи сталого розвитку ринку туристичних послуг. *Інтеграція бізнес-структур: стратегії та технології*: матеріали доповіді у III міжнародній наук. конф. (Тбілісі, 22 лют. 2019 р.). Тбілісі, 2019. С.14-17.

9) Борблік К.Е., Горіна Г.О. Завдання та інструментарій забезпечення сталого розвитку ринку туристичних послуг України. *Стратегічно-інноваційний розвиток суб'єктів економічної системи в умовах глобалізації*: матеріали доповіді у IV міжнародній наук.-практ. інтернет-конф. (Кременчук, 5 лист. 2019 р.). Кременчук, 2019. С. 54-56.

10) Борблік К.Е. Моделювання розвитку ринку туристичних послуг України. *Сталий розвиток України, проблеми та шляхи їх подолання*: матеріали доповіді у міжнародній наук.-практ. конф. (Маріуполь, 14 листопада 2019 р.). Маріуполь, 2019. С.35-38.

11) Борблік К.Е. Фактори впливу на ефективність механізму забезпечення сталого розвитку ринку туристичних послуг. *Стратегія інноваційного оновлення економіки України в сучасних умовах*: матеріали доповіді у всеукраїнську наук.-практ. інтернет-конф. (Маріуполь, 26 березня 2020 р.). Маріуполь, 2019. С. 6-8.

Результати дисертації повною мірою висвітлені у зазначених публікаціях.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертаційна робота написано чіткою, грамотною мовою, зміст викладений у логічній послідовності.

◦ **Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.** Зміст дослідження відповідає спеціальності 051 – «Економіка».

Наукова зрілість та громадська діяльність дисертанта. Науковий рівень виконаного дослідження та зміст роботи свідчать про глибоке володіння автором предметом дослідження, методами наукових досліджень, вміння дати критичну оцінку великої кількості наукової інформації, статистичних даних, досвід використання у дослідженні наукового апарату точних наук та уміння використовувати сучасні комп'ютерні технології.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

1. Дисертаційна робота Борблік К.Е. на тему «*Формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України*» відповідає спеціальності 051 – «Економіка», є завершеною науково-дослідною роботою, містить нове вирішення актуального наукового завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних основ дослідження ринку туристичних послуг України та обґрунтування механізмів формування та реалізації стратегії його сталого розвитку.

Робота виконана на досить високому науковому рівні з використанням сучасного наукового апарату, має теоретичне та прикладне значення та відповідає вимогам п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167.

2. Усі наукові результати, які викладені в дисертаційній роботі та виносяться на захист, отримані автором самостійно.

3. Прикладні розробки, які містяться в дисертації, мають практичне значення та впроваджено в діяльність туристичних підприємств та навчальний процес.

4. Опубліковані праці розкривають основний зміст дисертації.

5. Дисертацію Борблік Карини Едуардівни на тему «*Формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України*» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 – «Економіка» рекомендувати до подання у спеціалізовану вчену раду.

Рецензенти:

д.е.н., доцент кафедри бізнес-консалтингу та міжнародного туризму
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Д.В. Єременко

к.е.н., доцент кафедри бізнес-консалтингу та міжнародного туризму
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

І.В. Колокольчикова

ПІДПИС ЗАВІРЯЮ
Методичник ВК А.В. Терещенко

